

редовищі. У процесі цієї діяльності вони творять нову духовно-культурну реальність і самих себе як частину цієї реальності.

Література

1. Березовчук, Л. (2000). Великий інквізитор на марше или Культура как власть. *Октябрь*, № 5, 152-166.
2. Буева, Л. П. (1996). Духовность и проблемы нравственной культуры: духовность, художественное творчество, нравственность. *Вопросы философии*, № 2, 3-9.
3. Ващенко, Г. Г. (1994). *Виховний ідеал*. Полтавський вісник.
4. Вихрущ, А. В. (1999). *Основи християнської педагогіки*. Тернопіль: Освіта.
5. Вишневецький, О. (2006). *Теоретичні основи сучасної української педагогіки*. Дрогобич: Коло.
6. *Всемирная энциклопедия. Христианство*. (2004). Минск: Современный литератор.
7. Руденко, Ю., Губко, О. (2007). *Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність*. Київ: МАУП.
8. Стельмахович, М. (1996). *Українська родинна педагогіка*. Київ: ІЗМН.
9. Хамитов, Н. (2002). *Философия человека: от метафизики к метаантропологии*. Киев: Ника-центр.

Цінності освітнього середовища як чинники культурного одухотворення суб'єктів педагогічної взаємодії.

Галина П. Шевченко

Анотація. У статті обґрунтовано вплив цінностей освітнього середовища на культурне одухотворення суб'єктів педагогічної взаємодії і проявлення в них образу Людини Культури. Проаналізовано погляди визначних зарубіжних і вітчизняних педагогів на чинники окультурення та просвітлення людської природи. Схарактеризовано сутнісні ознаки одухотвореного образу людини культури XXI століття. Акцентовано увагу на негативному впливі сучасного інформаційного простору на проявлення цього образу у підростаючого покоління. Обґрунтовано необхідність формування в молоді інтересу, а згодом і потреби в одухотвореному людському діянні.

Ключові слова: виховання, освіта, культура, духовність, ідеал, до-

сконалість, одухотворений образ Людини Культури, духовні і культурні цінності, виховання духовності, духовність виховання.

*Якщо ми хочемо змінити світ,
спочатку потрібно змінити людину.*

А. Печчеї

Вступ.

Освіта є показником рівня соціально-політичного і культурного розвитку держави, інтелектуального й духовного потенціалу її громадян, усього того, що забезпечує виживання і збереження людства. Виховання як складник освіти, що несе в собі могутній потенціал духовності, культури, екзистенційних цінностей, має виконати найважливішу для нинішньої цивілізації місію – створити умови для проявлення у підростаючих поколіннях Одухотвореного образу Людини Культури XXI століття, здатної зберегти суспільну мораль, природні багатства, національно-культурну ідентичність та загальнолюдські цінності.

У зв'язку з цим доречно нагадати мудру настанову Григорія Сковороди щодо важливості виховання: «Виховання криється в природі кожного народу. Не пожалій руки, ударь кресалом – і викрешеш вогонь у себе вдома, і не будеш ходити по чужих хатах, вклонятися і випрошувати вогню. Не чуже виховання повинно прививатися руській людині, а своє рідне» [17].

На превеликий жаль, ця мудрість сьогодні забута. Девальвація духовних і культурних цінностей спричинила зростання жорстокого індивідуалізму, прагматизму, зверхнього ставлення до інших та пониження їх людської гідності, зневаги до рідної культури та історико-культурних традицій. Сучасна інформаційно-технологічна цивілізація поступово знецінює духовно-культурну цінність виховання та освіти, підміняючи їх набуттям життєвого досвіду із сумнівних за своєю духовно-моральною і художньо-естетичною цінністю фільмів, різних шоу, а освіта підміняється здобуттям інформації в Інтернеті. Це призводить до створення небезпечної ситуації відокремлення знань

від виховання людини. Сучасні технології інтенсифікують вже відмічені фахівцями процеси відчуження знань, у тому числі в освітній діяльності. Механічні технологічні процедури знецінюють значущість місця людини в освіті. Все це загострює проблеми виховання Людини, людської Людськості, Духовності.

Актуальність проблеми дослідження. Слід зазначити, що освічена, але не вихована належним чином людина, в якій не сформовані загальнолюдські та національні цінності, духовність і культура, є небезпечною в суспільстві. Тому ми розглядаємо виховання як процес набуття особистістю системи духовно-культурних цінностей, які є дороговказом у виборі та реалізації нею смисложиттєвих орієнтирів-ідеалів; як смислову основу освіти.

Україна сьогодні переживає не лише глибоку економічну і політичну кризи, але й, що найжахливіше – втрату людиною притаманної тільки їй специфічної особливості – людськості. Війна оголила прорахунки і кризові явища в системі національної освіти і виховання, що виявилися у формальному ставленні частини громадян до найвищих національних цінностей, не сформованості почуття відповідальності за долю рідної країни. Заради справедливості слід наголосити на великому підйомі волонтерського руху, завдяки якому підтримується життя як військових, так і мешканців окупованих територій. Проте, з кожним днем поглиблюється прірва між мешканцями окупованих територій Донбасу і евакуйованими громадянами, переселенцями, які пов'язують своє життя з Україною. Причин тут занадто багато і їх обов'язково необхідно враховувати. Це й інформаційна битва агресора за душі людей Донбасу, яка дезорієнтує їх неправдивою, брехливою інформацією і прагненням створити «перманентні» умови для проживання, і заробітна плата, і пенсії російськими рублями, і організований процес навчання в школах і закладах вищої освіти за правилами «Русского мира», що у комплексі має спричинити зневіру жителів Донбасу в майбутнє України. А евакуйовані студенти, викладачі, професори живуть надією на повернення в рідні домівки й університети. Що їх там чекає? Як подолати протистояння на рідній Зем-

лі? Кожний день байдужості до цієї проблеми з боку тих інституцій, які відповідають за національну безпеку і територіальну цілісність України, поглиблює прірву протистояння. Люди здатні пристосовуватися до умов життя і виживання. Але їх доля залежить від ідеології, політики держави і піклування політиків про долю своїх громадян не на красномовних словах, а в повсякденній турботі.

Кожний народ сповідує ті цінності, які зумовлені його місцем, простором і часом проживання, на що в свій час звернув увагу Адольф Дістервег, ввівши в педагогіку принцип культуровідповідності [8]. Це означає, що кожна людина від народження, починаючи з сім'ї, найближчого оточення, вбирає в себе культурний досвід свого народу, який проявляється в багатомісячних традиціях, звичаях, міфах, мові, народній творчості. Вибір цінностей залежить від народної мудрості індивіда, життєвого досвіду, внутрішнього світу, освіченості, ідеалів. У кожного народу існує специфічна, притаманна лише його етнічним особливостям система цінностей і в той же час, об'єднуючим початком людства є загальнолюдські цінності, до яких відносять життя, людину, сім'ю, дитину, здоров'я, знання, добро, красу, любов, мир, дружбу, допомогу, підтримку. Саме на цих базових загальнолюдських цінностях та культурі тримається єдність людства, його ціннісножиттєві смисли.

Україна зробила свій ціннісний вибір, обравши європейські цінності – аксіологічні максими, на яких об'єднався Євросоюз: повагу до людської гідності, свободу, демократію, рівність, верховенство закону і повагу до прав людини, правову культуру, соціальну справедливість, ринкову економіку, що базується на приватній власності, солідарність, толерантність тощо. Безумовно, ці цінності є значущими для кожної людини незалежно від її етнічної приналежності. Але важливо критично їх усвідомлювати і творчо підходити до їх використання, адже, як писав К. Ушинський, «виховання, створене самим народом, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах...» [20, с. 95].

Аналіз дослідження проблем виховання сучасної людини дозво-

ляє стверджувати, що сучасні кризові явища в політичному, економічному та соціокультурному житті людей XXI століття пов'язані, перш за все, з відсутністю належної уваги до педагогіки духовності. Підкреслюємо, передусім, недостатню увагу до проблем виховання душі, духу, сердечності людей і особливо підростаючих поколінь.

Про духовний розвиток, духовну культуру написана значна кількість наукових робіт, проте, до цього часу в педагогічній науці не розглядаються належним чином проблеми формування в особистості духовних цінностей, проблеми духовності як ціннісного утворення особистості й сутнісної ознаки виховання, взаємозумовленість виховання духовності й духовності виховання, причини духовного зuboжіння сучасної молоді, розроблення стратегії духовного розвитку сім'ї, дітей, шкільної та студентської молоді. Ці проблеми для педагогіки духовності є фундаментальними.

З огляду на це, **об'єктом** нашого дослідження є виховання особистості як духотворчості, у якій виникають умови для одухотворення суб'єктів педагогічної взаємодії і проявлення їх як Людей Культури. **Предметом** дослідження виступають цінності освітнього середовища як чинники одухотворення суб'єктів педагогічної взаємодії і проявлення їх як Людей Культури.

Мета дослідження полягає у розкритті впливу духовних і культурних цінностей освітнього середовища на одухотворення суб'єктів педагогічної взаємодії і проявлення їх як Людей Культури.

Завданнями дослідження є:

- проаналізувати взаємовплив духовності і культури у формуванні одухотвореного образу Людини культури XXI століття;
- виявити вплив сучасного інформаційного простору на стан духовності суспільства й особистості;
- схарактеризувати сутнісні риси одухотвореного образу людини;
- обґрунтувати значення оптимізму як прояву духовності особистості.

Передбачається, що виконання цих завдань сприятиме розкрит-

тю сутності виховання як одухотворення людини й проявлення у ній образу Людини Культури, що дасть можливість збагатити педагогічну науку інноваційним розумінням чинників і способів творення Людини як найвищої суспільної цінності, спроможної змінювати світ за законами Істини, Добра і Краси і в цьому сенсі виступати суб'єктом одухотворення освітнього середовища.

Вплив сучасного інформаційного простору на стан духовності суспільства й особистості.

Сьогодні, на превеликий жаль, ми є свідками значної вседозволеності в подачі інформації широким верствам населення, молоді, підростаючим поколінням. Так, у телевізійному ефірі відсутні межі припустимого, йде цілеспрямований процес насадження штампів поведінки, мислення і мовлення, яке не має нічого спільного з культурою мовлення, критичним і творчим мисленням, красою слова, думки і поведінки. Збувається пророцтво Платона щодо нав'язування молоді анти-соціальних цінностей деякими демократичними правителями. Характерним у цьому зв'язку є фрагмент із діалогу «Держава»: «Спустошивши і очистивши душу юнака, ... вони (демократичні правителі) потім скинуть туди з великим блиском, у супроводі численного хору, нахабство, розбещеність і розпусту, увінчуючи їх вінками і прославляючи в пом'якшених виразах: нахабство вони будуть називати просвітництвом, розбещеність – свободою, розпусту – пишністю, безсоромність – мужністю» [15, с. 377].

Аналіз телевізійних програм яскраво свідчить про те, що цей тип людини пропонується глядачеві сьогодні як зразок для наслідування. Крім того, сучасне інформаційне середовище характеризується відсутністю оптимізму, що викликає у людини зневіру у смисл і цінність життя і робить її нежиттєздатною.

Оптимізм як прояв духовності особистості.

Оптимістичне сприйняття життя, як зазначав Г. Сковорода, втілюється і в духовних шуканнях, і в сердечній радості, і в

працелюбстві, яке приносить внутрішнє задоволення і спокій, й у виконанні обов'язків, до яких промисел Божий кого приставив, не за страх, а за совість [17, с. 20]. Оптимізм у педагогічній науці розглядається як смисложиттєвий компонент культури, як прояв духовності, морально-естетичних цінностей і ідеалів, культури почуттів, віри в свої сили і здатність творити, конструювати своє майбутнє. Тому так важливо через засоби масової інформації формувати у нинішнього покоління оптимізм і віру в соціальну справедливість, верховенство права, дієвість законів, які стоять на захисті прав і свобод людини і є певними гарантами спокою, віри, надії, впевненості у завтрашньому дні.

Зважаючи на вище сказане, вважаємо за необхідне на рівні ООН, на планетарному рівні ввести обмеження на інформацію медіапростору, спрямовану на руйнування внутрішнього духовного світу людини, що створить умови для формування екології особистості, розвитку її індивідуальності, здатності творити, а не руйнувати навколишній світ, природу, багатства Землі, культурну спадщину Людства.

Суперечлива сутність людської природи, що виявляється в постійній внутрішній боротьбі добра і зла, прекрасного і потворного, піднесеного і низького, зумовлює необхідність формування у підростаючого покоління інтересу, а згодом і потреби у «світлому людському діянні». Складність полягає лише в тому, як пробудити у сучасної молоді інтерес і потребу в тих діяннях, що підносять самого діяча і приносять радість, задоволення, щастя і насолоду іншим.

Сутнісні риси одухотвореного образу людини.

Творець теорії ноосфери В. Вернадський розкрив космопланетарну сутність людини. Його роздуми сповнені глибоким почуттям віри в її інтелект, Розум, у зміну життя думкою. Отже, одухотворений образ людини передбачає високорозвинений інтелект, Розум, ноосферне мислення.

Образ людини майбутнього завжди знаходився і нині перебуває в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних учених. Зарубіжні-філософи

Д. Деррида, Ж. Делез, М. Хайдеггер, М. Фуко, психологи Ж. Годфруа, А. Маслоу, К. Роджерс представляли образ такої людини як цілеспрямовану з багатим внутрішнім світом духовну особистість, яка знаходиться у пошуках смислу життя. А. Маслоу розкрив «нові рубежі людської природи», основними ознаками якої є: пікові переживання, смислові вершини життя, його екзистенціальна сутність; дивовижна усвідомленість і метавмотивованість до Життя, Буття, Краси, Істини, Добра, Єдності; схильність до новаторства; відсутність переживання власної елітарності з усіма негативними наслідками; відчуття краси, уміння перетворювати у прекрасне будь-що [14]. Нова людина набагато чутливіша до Краси, швидше за інших відгукується на прекрасне; характеризується гармонійною єдністю і цілісністю у ставленні до світу [14].

К. Роджерс уявляв образ людини майбутнього з такими рисами: прагнення знайти смисл і гармонійну цілісність життя; органічна потреба у постійному удосконаленні; альтруїзм, співчуття, допомога людям, гармонійність життя з природою, несприйняття лицемірства, обману [16].

У колективній монографії «Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях?» за редакцією О. Базалука [2; 3; 4] розкриваються ціннісні концепти, моделі формування образу людини майбутнього як планетарно-космічної особистості, провідні риси ідеального образу людини майбутнього – екологічної, трансцендентної Людини з великим потенціалом людяності, екогуманізму як способу соціального буття у світі, з багатим внутрішнім світом, розвиненими інтелектом, емоційною пам'яттю, зі здатністю вести боротьбу з буденною реальністю, пізнавати і переживати ціннісно-життєві й духовні смисли.

Так, Л. Джахая, характеризуючи образ людини майбутнього, справедливо зауважив, що людина – це зліпок конкретного суспільства. Майбутнє суспільство йому уявляється як «високорозвинене інформаційне суспільство, з високим життєвим рівнем всього населення Землі, з глобальною системою комунікацій

технологічного й інформаційного призначення, як асоціація вільних громадян, для чого потрібні зусилля всього людства в умовах гуманного і справедливого суспільного ладу» [7, с. 156]. Сучасні вчені одностайні в тому, що людина майбутнього буде високорозвинена в інтелектуальному, інформаційному, пізнавальному, духовному аспектах, матиме ціннісне ставлення до оточуючого світу. Це буде духовна й одухотворена особистість, яка буде просякнена вищими цінностями, наблизатиме своє життя до ідеалу й свідомо прагнучиме удосконалювати себе, внутрішньо звільняючись від залежностей [9; 10; 11;12].

Удосконалення, а точніше самовдосконалення, спрямоване на досягнення досконалості і є наближенням людини до ідеалу, що визначає її шлях до свого духовного горизонту. Рушієм цього поступу є, за Августином, знання людини про свою недосконалість. А наблизитися до свого духовного горизонту людині допомагають, на думку Р. Апресяна, самообмеження і особиста дисципліна; стійкість у виконанні обов'язку і підкорення себе свідомо обраній меті; внутрішня свобода; вірність Абсолюту; постійні зусилля щодо практичного досягнення ідеалу [1].

Духовність як повнота людського буття, орієнтованого і націленого Духом.

Говорячи про духовність, не можна не згадати мудрі слова С. Кримського, який розглядав духовність як спосіб життя, всю повноту людського буття, орієнтованого і націленого Духом, як служіння іншим людям [6]. Філософ ніби для нас, людей Донбасу, які переживають страшні часи військових випробувань і протистояння давав пораду: «В наш час треба мати в самому собі частку зла, проти якого ти борешся, а в супротивнику бачити ту частку добра, за яке ти борешся. Ось тоді виникає конструктивний аспект боротьби» [6]. Отже, виховання одухотвореного образу Людини Культури ХХІ століття у молоді діалектичне поєднання вимогливості до себе й поблажливості до інших.

Взаємовплив духовності і культури у формуванні одухотвореного образу Людини культури ХХІ століття.

Сучасний провідний учений-культуролог Канади, директор проєкту «Світова культура» Пол Шафер приділяє значну увагу проблемам взаємовпливу духовності і культури у формуванні одухотвореного образу Людини культури ХХІ століття [21; 22; 23; 24]. Провідною ідеєю його наукових монографій («Епоха культури» [24], «Секрети культури» [22], «Культурная личность» [21], «Культура і духовність» [23]) є необхідність пошуку нового ідеалу або прообразу людини, яка б стала орієнтиром її вчинків, поведінки, образу життя і розвитку в майбутньому. Такий прообраз характеризується цілісністю, людиноцентризованістю, творчістю, альтруїстичністю, гуманністю. Це необхідна умова щасливого життя, сповненого смыслом і духовністю, а також життя у гармонії з оточуючим середовищем, іншими людьми, іншими культурами та іншими видами [23, с. 33]. Можна з упевненістю сказати, що це і є ідеал одухотвореного образу Людини Культури ХХІ століття.

Висновки.

Майбутнє української держави значною мірою залежить від рівня виховання духовності і культури підрастаючих поколінь, кожної Людини. Кожна історична епоха, згідно з пануючими в ній культурою, мистецтвом, ідеалами будувала свої моделі культурного образу Людини.

В умовах військового конфлікту та протистояння у суспільстві особливо яскраво проявилася криза виховання, що виявляється у знеціненні духовності, розмитості виховного ідеалу, низькій культурі суспільства. Під впливом соціальної нестабільності та масивної обробки ЗМІ відбувається переродження духовності людини.

Погоджуючись із думкою М. Бахтіна, що кожний образ треба розуміти і оцінювати на рівні великого часу та беручи за основу ідеї культурологів, що людина творить свою особистість і свій образ, занурюючи свою індивідуальність в культурне середовище, що

закарбувало розвиток духовності в результаті подій культурного характеру, зазначимо, що взаємодія середовища і особистості відіграє найважливішу роль в одухотворенні обох цих суб'єктів.

Одухотворення особистості, внаслідок якого вона перетворюється на Людину Культури відбувається під впливом низки позитивних і негативних чинників, які сьогодні стримують цей процес. Серед останніх особливо впливовими є: падіння інтересу до свого духовного світу і відсутність прагнення до духовного самовдосконалення; занурення у вирішення індивідуальних споживацьких проблем; гіпнотичний вплив засобів масової інформації на свідомість і почуття молоді з метою зосередження на вирішенні повсякденних проблем; комерціалізація і прагматизація освіти і суспільства; бездуховність суспільства.

Духовність особистості виховується на основі засвоєння духовних і культурних цінностей, притаманних певному освітньому середовищу, у взаємодії з людьми високої духовності у процесі одухотворення цього середовища, а також на основі самовиховання в собі духовних цінностей, втілених у виховному ідеалі.

Д. Соммер запропонував як такий ідеал Людину Завершену, яка не підпадає впливові натовпу, має розвинене і зріле «Я»; цінує Бога, сім'ю, Батьківщину; не відчуває ні до кого ненависті, терпляча, добра, чуйна; володіє найвищими людськими цінностями; не здатна свідомо нанести шкоду; володіє об'єктивним баченням себе; контролює свою свідомість; оцінює себе на рівні «людяності», якого їй вдалося досягти, і не залежить від чужого схвалення [18, с. 50].

XXI століття увійшло в історію людства як епоха змін, змін в оточуючому природному середовищі, соціокультурній, економічній сфері, в сфері людських взаємовідносин і власне в самій людині. Елвін Тоффлер в книзі «Шок майбутнього» [19] дав відповідь на питання: «А щовідбувається з людьми в час змін?» Людина, на його думку, не просто включається в темпи нечуваних прискорень, вона катапультиується в інші світи, «душа не поспіває за змінами; світ здається ворожим і лякає неосязністю», з'являються незнайомі культурні стандарти,

які вводять в «шок культури». Автор підкреслює, що кожна культура має свій характерний темп розвитку, а шок майбутнього – це феномен часу, який виникає в результаті накладання нової культури на стару [19]. І, як зазначає професор П. Гуревич [5], не варто бути рабом швидкоплинностей, необхідно готуватися до змін і розвивати адаптивність між минулим, теперішнім і майбутнім, щоб зняти острах змін. Для подібної підготовки важливо розвивати у кожного індивіда здатність до аналізу і критичного сприйняття подій і явищ, що дасть можливість оцінювати їх з точки зору цільовідповідності й цінності для майбутнього життя.

У цих умовах надзвичайно важливо посилити гуманітарну складову життя суспільства, адже сьогодні акцентується увага на формуванні в молоді системи компетентностей, професіоналізму, а, як відомо «професійне удосконалення не виливається в удосконалення людське, оскільки ці дві форми, як правило, не стикаються». Власне йдеться про освіченість (або, навченість), яка превалює над вихованістю. А освіченість без відповідного виховання є небезпечною для особистості. На жаль, в індивідуальних планах викладачів вищої школи навіть виключено розділ з виховної роботи зі студентською молоддю. А услід за думкою А. Макаренка про те, що особистість «образотвориться» все життя, можна з упевненістю сказати, що вона все життя виховується і окультурюється.

Сьогодні серед сучасних тенденцій модернізації змісту освіти актуалізувалось впровадження принципу культуроцентричності, який передбачає розвиток гуманітарної культури, спрямованої на пробудження «найскладнішого механізму людської душі» (Д. Лихачов) [13], на засвоєння системи загальнолюдських і національних цінностей, діалогічність, розвиток емоційно-почуттєвої сфери, духовності та креативності учнівської і студентської молоді. Передбачається, що смисловим центром педагогіки стане культура, а основою змісту освіти – різноманітні культурні тексти і контексти, різні види мистецтва, в яких відбиваються ідеали епохи.

Реалізація цих тенденцій в освітньому процесі сучасних закладів

освіти сприятиме духовному піднесенню й одухотворенню особистості, вихованню її як Людини Культури яка буде розбудовувати свою країну на засадах єдності Добра і Краси.

Література

1. Апресян, Р. Г. (1996). Одухотворённость. *Человек*, 4, 71.
2. Базалук, О. А. (2011). *Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях?* (Т. 1). Киев: Кондор.
3. Базалук, О. А. (2012). *Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях?* (Т. 2). Киев: Издат. Дом “Скиф”.
4. Базалук, О. А. (2013). *Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях?* (Т. 3). Киев: МФКО.
5. Гуревич, П. С. (2000). *Философия культуры*. Москва: Nota bene.
6. День. (2002). *Сергей Крымский: «Принципы духовности XXI века»*. Режим доступу: <https://u.to/kMTfFA>
7. Джахая, Л. Г. (2011). *Образ человека будущего. Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях*. (Т. 1). Киев: Кондор.
8. Дистервег, А. (1998). О природосообразности и культуросообразности в обучении: *Народное образование*, 7–98. Режим доступа: <https://u.to/ro4LFQ>
9. Каган, М. С. (2005). *Глобализация как закономерность процесса развития человечества. Проблемы теории и истории культуры: исследования и материалы*. Вып. 1. Оренбург: Изд-во ОГПУ.
10. Карпов, А. О. (2012). Коммодификация образования и его целей. *Вопросы философии*, 10, 85–96.
11. Кашекова, И. Э. (2014). Модернизация содержания и методов общего образования на принципах культуроцентричности. *Педагогика искусства*, 4. Режим доступу: <https://u.to/J8DfFA>
12. Круликов, В. А. (1987). *Пространство и время «человека культуры», Культура, человек и картина мира* (с. 167–197). Москва.
13. Лихачев, Д. С. (2000) *Экология культуры. Русская культура*. (с. 91–101). Санкт-Петербург.
14. Маслоу, А. (2011). *Новые рубежи человеческой природы*. Режим доступу: <https://u.to/AsvfFA>
15. Платон. (2000). *Держава*. Київ: Основи.
16. Роджерс, К. (1994). *Взгляд на психотерапию. Становление человека*. Москва: Прогресс.
17. Сковорода, Г. (1995). *Пізнай в собі людину*. Львів.
18. Соммер, Д. С. (2014). *Мораль XXI века*. Москва: Кодекс.
19. Тоффлер, Э. (2002). *Шок будущего*. Москва: ООО «Издательство АСТ».
20. Ушинський, К. Д. (1983). Про народність у громадському вихованні. *Вибрані педагогічні твори* (Т. 1.), (с. 82–102). Київ: Радянська школа.
21. Schafer, D. Paul. (1991). *The Cultural Personality*. World Culture Project. Markham.

22. Schafer, D. Paul. (2015). *Secrets of Culture*. A New Road Book. Rock's Mills Press.
23. Schafer, D. Paul. (2003). *Culture and Spirituality Key to Life and Living in the Twenty-First Century*, *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. *Вип. 1(54)*, 3–21.
24. Schafer, D. Paul. (2014). *The Age of Culture*. Rock's Mills Press.

Духовність: ствердження принципу культуровідповідності.

Георгій Г. Філіпчук

Анотація. Стаття присвячена розгляду болючих соціальних і політичних проблем націєтворення й культуротворення, з якими стикається сучасна Україна. Автором обґрунтовано залежність усіх цих проблем від рівня розвитку духовності і культури суспільства та його членів. На основі аналізу проґнозів і прорахунків державної політики України щодо визначення принципових засад громадянського і культурного виховання нації доведено важливість принципу культуровідповідності у розбудові української держави і подоланні українцями кризи національної ідентичності.

Ключові слова: нація, націєтворчість, культура, культуровідповідність, духовність, державна політика, національна ідентичність.

Вступ.

Проблеми становлення постіндустріальної цивілізації в глобальному світі стають предметами гострих дискусій сучасних філософів (Ф. Фукуяма, С. Гантінгтон), які сформували достатньо песимістичні моделі «зіткнення цивілізацій», «кінця історії». «Вирішальні конфлікти світової політики, – писав Семюел Гантігтон, – відбуватимуться між народами і групами, що належать до різних цивілізацій. Лінії розлому між цивілізаціями стануть майбутніми лініями фронтів» [19]. І хоча запропонована модель, як зазначає британський історик Ніл Фергюсон, «досі не втілилася», більшість воєн за останні двадцять років були громадянськими, з 30 великих збройних конфліктів – 19 були переважно етнічними, а також мають релігійне підґрунтя, хоча і цього достат-